

GERTRUDE BELL
GEORGINA HOWELL

REGINA DEȘERTULUI

O femeie în Arabia

---

16 februarie 1905

Salkhad este un orașel crescut din lavă și agățat de panta sudică a unui vulcan, iar în craterul aceluși vulcan se găsește un castel în ruină, foarte sumbru și splendid. Aseară, în timp ce luam cina..., am auzit un sunet puternic de cântec sălbatic, însoțit de împușcături, și când am ieșit am zărit un foc arzând în vârful zidurilor castelului. Voi, care trăiți în pace, ce credeți că era? Era o chemare la arme. V-am spus că triburile Beni Sakhr și cele ale druzilor se dușmănesc de moarte. Acum o lună, tribul Sakhr a furat 5 000 de oi din țarcurile druzilor și le-au dus în câmpie. Măine, druzii vor porni împotriva lor, 2 000 de călăreți, pentru a-și recăpăta turmele, și vor ucide toți bărbații, toate femeile și toți copiii din tribul Sakhr care le vor ieși în cale. Focul a fost un semnal pentru săteni. Măine se vor strânge aici, iar Nasib va călări în fruntea lor. La focul meu de tabără era un soldat. Purta uniformă turcească, dar era un drud din Salkhad care îi ura pe turci așa cum numai druzii îi urăsc. L-am întrebat: „Vor avea ceva împotriva să urc ca să mă uit?” Mi-a răspuns: „Nu, faceți-ne onoarea.” Și ne-am cățarat amândoi, la lumina lunii, pe latura nisipoasă a muntelui. Ajunși acolo, pe culme, la marginea șanțului de apărare al castelului am găsit un grup de druzi, bărbați și băieți, stând în cerc și intonând un cântec războinic. Erau cu toții înarmați și majoritatea țineau săbii în mâini. „O, Dumnezeu nostru! Să-i nimicim! Să-i nimicim!” – am intrat și eu în cerc, împreună cu însoțitorul meu. „Copilul să plece de lângă mamă, tânărul să încalce și să plece.” Au repetat asta la nesfârșit. Pe urmă cam jumătate de duzină dintre ei au pășit în interiorul cercului, fluturându-și bățele și săbiile în fața celorlalți. „Ești un bărbat bun? ești un bărbat adevărat? un bărbat cutezător?” au strigat ei. „Ha! ha!” li s-a răspuns, și săbiile sclipeau și se agitau în lumina lunii. Pe urmă mai mulți bărbați s-au

îndreptat spre mine și m-au salutat: „Pacea să fie cu tine!”, au spus ei, „englezii și druzii sunt la fel.” Le-am răspuns: „Lăudat fie Domnul! și noi suntem un popor de luptători.” Dacă ați fi ascultat cuvintele cântecului, ați fi aflat că cel mai bun lucru de pe lume este să te duci să-ți ucizi dușmanul. Când totul s-a terminat, am coborât dealul în fugă împreună, druzii au ocupat poziții de comandă pe acoperișul unei case pe care s-a întâmplat să ne aflăm atunci – aici se preferă mersul pe acoperișuri, și nu pe stradă, pentru a te feri de noroi – și pe urmă și-au refăcut cercul diabolic. Am mai rămas puțin ca să-i ascult, apoi mi-am luat la revedere și am plecat, însoțită de binecuvântările lor în timp ce coboram dealul...

18 februarie 1905

Am auzit că Mark Sykes* a sosit la Jebel Druze cu o escortă oficială... Sunt foarte bucuroasă că am ajuns aici

---

* Sir Mark Sykes era un moșier catolic cu o fire arogantă, vecin cu familia Bell în comitatul Yorkshire. Gertrude se certase urât cu el la un dineu în Haifa, în 1905, când el îi numise pe arabi „animale lașe, bolnăvicioase și leneșe”. Ulterior, Sykes avea să o acuze pe Gertrude că trișase pentru a ajunge înaintea lui la Jebel Druze, ceea ce era adevărat. Gertrude lăsase să se scurgă către guvernatorul Damascului „informația” că Sykes avea relații sus-puse, așa încât acestuia nu i s-a permis să călătorească fără a fi însoțit de soldați turci. Sykes i-a scris soției: „Domnișoara Bell este o morișcă de cuvinte pretențioasă, o hermafrodită plată ca o scândură, care se plimbă în lungul și în latul planetei debitând baliverne și mișcându-și târțița în mod provocator.” Pe perioada Primului Război Mondial, el a devenit principalul consilier al guvernului britanic în relațiile cu arabii. În 1916, a făcut o înțelegere cu diplomatul francez François Georges-Picot prin care sferele de influență din Arabia erau împărțite între francezi, britanici și ruși, pact care a înăbușit în fașă revolta arabă. Acordul Sykes-Picot – sau dezacordul, așa cum l-a etichetat Gertrude – avea să stea la baza Tratatului de la San Remo din 1920, în urma căruia Arabia a intrat sub mandat britanic și francez (n. a.).

mergând prin deșert... o călătorie extrem de plăcută și o experiență prețioasă pentru expedițiile viitoare. Vedeți voi, astfel am pus bazele unor relații de prietenie cu câțiva oameni importanți – mai bine zis, importanți aici, în deșert.

Pe măsură ce a înaintat spre nord, vremea s-a înrăutățit.

Saleh, Deșertul Safah, 20 februarie 1905

Totul a mers bine în primele trei ore sau cam așa ceva, numai că a fost atât de frig, încât am fost nevoită să călăresc cu un pulover pe mine..., o jachetă largă, petrecută și strânsă cu o curea în talie, și o haină de blană; pe urmă am dat de zăpadă și totul a devenit îngrozitor, de nedescris. Catării alunecau în zăpadă, caii se cambrau și loveau cu copitele, și dacă aș fi călărit cu o șa de damă, aș fi căzut de vreo șase ori, însă pe șaua asta minunată se poate sta drept și aproape de coama calului. Așa că ne-am continuat drumul, în rafalele de vânt care se întetiseră și prin lapovița ce începuse să cadă, până ce am ajuns într-o lume complet albă. În ultima oră am mers pe jos, trăgând calul după mine, căci se împleticea la fiecare pas în stratul înalt de zăpadă... Pe unde trec sunt privită cu oarecare interes, căci sunt prima femeie străină care a ajuns în aceste locuri.

23 februarie 1905

Am lăsat corturile în urmă... Am coborât călare munții druzilor... Am continuat să înaintăm pe pietre care nu se mai terminau și într-un final, cu o jumătate de oră înainte de căderea serii, exact când ne gândeam că vom dormi sub cerul liber, fără pic de apă, unul dintre druzi a zărit un foc ridi-cându-se dinspre niște corturi arabe... Tabăra lor arăta foarte sărăcăcios. Nu au decât câteva cămile, corturile lor negre și

căni de cafea. Mănâncă doar pâine... Am mers cu servitorii la casa șeicului, al cărui nume înseamnă Înțelegere. Cei doi fii ai săi au aprins focul cu niște măcăcini din deșert și ne-am așezat cu toții în jurul lui și am urmărit cum se prepara cafeaua. Conversația a început pe fundalul zgomotului produs de râșnirea boabelor de cafea, care are mare importanță în rândurile lor. Seamănă cu o melodie încântătoare, sau mai degrabă cu sunetul scos atunci când bați darabana. Am mâncat lipii proaspete și am ciugulit din boluri cu *dibbi*^{*}, după care eu m-am înfășurat într-o pătură și am adormit într-un colț al cortului. Mirosul de fum era îngrozitor, dar după puțin timp ieșea din cort... Puricii nu m-au atacat.

...A doua noapte petrecută în corturile arabe a fost, trebuie să recunosc, destul de obositoare, iar în dimineața asta m-am trezit cu senzația că sunt nemaipomenit de murdară. Am pornit la drum devreme și m-am întors la corturi pe la ora 4 – baia care a urmat a fost una dintre cele mai plăcute din viața mea.

Damasc, 27 februarie 1905

Am tras la un hotel fascinant, cu curte... Guvernatorul mi-a trimis un mesaj prin care mă ruga să-l onorez cu o vizită... În hotelul în care locuiesc stă un oficial [turc]. Și-a petrecut seara într-o discuție cu mine și mi-a propus să pună întreaga organizație a sa din Siria la dispoziția mea... Am devenit o Persoană în Siria!

3 martie 1905

Am reușit, în fine, să ajung la marea moschee... mi-am lăsat pantofii la ușă, în grija unui cerșetor prietenos, și am

---

* Un fel de kebab din carne de vită (n. tr.).

intrat. Era ora rugăciunii de după-amiază. În curte, oameni de toate felurile, de la învățatul doctor din Damasc până la cel mai umil conducător de cămile – Islamul este marea republică a lumii, în credința aceasta nu se fac diferențieri pe criterii de clasă socială ori rasă – se spălau la fântână și făceau primele prosternări înainte de a intra în moschee. I-am urmat și am rămas în spatele credincioșilor, două sau trei sute, ascultând cântul imamului. „Allah!” a strigat el, iar credincioșii s-au prosternat dintr-o singură mișcare cu fața la podea și au rămas câteva clipe într-o adorație tăcută, până ce cântul înalt al imamului s-au auzit din nou: „Creator al Lumii acesteia și al celei următoare, al Cerurilor și Pământului, El care îi conduce pe drept-credincioși pe calea cea dreaptă, iar pe păgâni la pieire, Allah!” Și în timp ce numele Domnului răsuna printre colonadele uriașe, așa cum răsună de aproape 2 000 de ani în diferite limbi, credincioșii s-au prosternat din nou și pentru o clipă peste biserică s-a așternut tăcerea...

Încep să înțeleg ce înseamnă civilizația unui mare oraș oriental – cum trăiesc oamenii, ce gândesc, și să-i accept.

Homs, 9 martie 1905

M-am plimbat prin bazaruri, dar nu a fost o experiență prea plăcută, și asta din cauza interesului stârnit de apariția mea. Am fost privită cu bunăvoință, dar atenția de care am avut parte m-a obosit, căci am fost tot timpul însoțită de 50 sau 60 de oameni.

Kalaat el Husn, 12 martie 1905

Unul dintre cele mai dificile lucruri este să-ți păstrezi calmul atunci când ești permanent înconjurat de mulțimi... Doar hotărârea fermă de a nu da locuitorilor din Homs mai

multe ocazii de a râde pe seama mea decât este cazul m-a ajutat să-mi țin firea.

Hamah, 16 martie 1905

Tocmai am avut o dispută cu autoritățile, care insistau să-mi dea opt oameni care să mă păzească peste noapte. Nu am acceptat decât doi... E o mare pacoste să ai de-a face cu atâția paznici, în primul rând pentru că stau la taclale toată noaptea, și în al doilea rând pentru că trebuie să le dai bacșiș la toți.

* * *

În aprilie 1907, Gertrude a călătorit în Asia Mică. Rezultatele muncii desfășurate acolo, la situl hitit și bizantin de la Binbirkilise, alături de Sir William Ramsay, au fost consemnate în cele 580 de pagini ale cărții *The Thousand and One Churches*, publicată de cei doi. Volumul, la care au lucrat o bună parte din 1908, a apărut un an mai târziu. S-au întâlnit, așa cum aranjaseră, la Binbirkilise, însă Gertrude a ajuns acolo singură, însoțită doar de Fattuh și de echipa sa, cumpărând doi cai pe drum, dar călătorind mai ales în căruță. Pe parcursul călătoriei, s-a oprit de mai multe ori pentru a vizita câteva mici situri recomandate de Ramsay și pentru a lua notițe.

La întoarcerea în Anglia, a luat lecții de cartografiere și observare astronomică a poziției astrelor, pregătindu-se pentru următoarea expediție importantă în deșert.

Londra, octombrie 1907

Am avut o zi nebună. Ieri am lucrat toată ziua la Geog. Soc., iar seara am mers la Red Hill*, unde am ajuns la ora 8.

---

* Redhill, suburbie sudică a Londrei (n. tr.).

Un tânăr (unul dintre colegii mei studenți...) a venit să mă întâmpine la gară și am urcat împreună la Common*, unde ne-am întâlnit cu domnul Reeves. Pe urmă, timp de două ore, am observat astrele. Vremea era minunat de calmă și de caldă, însă luna strălucea așa de tare, încât era dificil să vezi până și cele mai mari stele. Am reușit totuși să fac câteva observații, pe care le voi prelucra luni. M-am întors acasă după miezul nopții, foarte înfometată, iar în dimineața asta am revenit la Red Hill înainte de ora 10 și am rămas acolo timp de trei ore, făcând măsurători cu goniometrul împreună cu domnul Reeves. Și pe acestea va trebui să le prezint luni la Geog. Soc.

* * *

Gertrude s-a întors în Siria în 1909. A pornit din Alep în februarie în cea mai lungă călătorie întreprinsă până atunci. A urmat ruta nordică prin deșert și a traversat Eufratul pentru a explora malul estic, necartografiat la acel moment. La jumătatea lunii martie, a părăsit caravana și a călărit însoțită de Fattuh și alți câțiva oameni spre zona de nord a Najafului. Acolo, într-o regiune periculoasă din deșert, a descoperit ruinele palatului de la Ukhaidir (vezi capitolul „Pasionata de arheologie”). S-a întors via Babilon, Ctesiphon, Samarra și Ashur.

La plecarea din Alep, februarie 1909

Ca nou sosit în Orient, vine un moment când... devii conștient de faptul că lumea se micșorează la un capăt și se lărgeste la celălalt, până ce perspectiva ta asupra vieții se schimbă fundamental – după câteva zile, toate acestea ajung

---

* Redhill Common, un deal din Redhill pe culmea căruia, în 1852, Richard Carrington, un astronom amator, a construit un observator (n. tr.).

să fie ceva banal, de care nu îți mai dai seama... Sper ca Orientul să redevină puternic cândva și să-și dezvolte propria civilizație, nu să o imite pe a noastră, și atunci poate că ne va da câteva lecții din ceea ce am învățat mai mult de la el și între timp am uitat, spre ghinionul nostru...

Acest mal al Eufratului este în mare măsură nebătut de nimeni și prin urmare sunt nevoită să am mare grijă... Am uitat să vă spun că... la Der am văzut arabi traversând Eufratul pe piei umflate de animale, la fel ca soldații asirieni de pe basoreliefurile de la British Museum.

A stat o oră pe un deal din Ashur, în nordul Mesopotamiei, la circa 60 de mile sud de Mosul, uitându-se în zare la ceea ce avea să devină Irak, țara a cărei regină neîncoronată urma să fie.

27 aprilie 1909

Lumea întregă strălucea ca o nestemată, câmpuri verzi și ape albastre, iar în depărtare zăpezile sclipitoare de pe munții ce mărginesc la nord Mesopotamia – astăzi i-am văzut pentru întâia oară. Am stat o oră pe culmea unui deal și m-am gândit la istoria Asiei, așa cum se prezenta în fața ochilor mei. Aici Mitridate i-a omorât pe generalii greci, și tot aici Xenofon a preluat comanda oștirii, iar un pic mai încolo de Zab grecii s-au întors și l-au înfrânt pe Mitridate, asediind apoi Larissa, gorganul de la Nimrud, acolo unde Xenofon a văzut marele oraș asirian Calah căzut în ruine. Nimrud se întindea, printre câmpurile de grâu, la picioarele mele. Un pic mai spre est se zărea câmpia Arbelei, unde Alexandru a cucerit Asia. Noi, occidentalii, putem oricând să cucerim, dar nu să și păstrăm posesia Asiei – aceasta mi s-a părut a fi, privind peisajul, marea lecție pe care ne-a dat-o Orientul...

În 1911, Gertrude s-a întors în est, venind dinspre Damasc, pentru a finaliza măsurătorile la ruinele palatului de la Ukhai-dir, pe care le vizitase prima oară cu doi ani înainte. De la Bagdad a pornit pe o rută lungă spre nord-vest, explorând Tur Abdin, situat în partea de sud-est a Turciei, după care a revenit via Alep. Avea să descrie călătoria în cartea sa *The Churches and Monasteries of the Tur Abdin*.

*La două zile după plecarea din Damasc,
11 și 12 februarie 1911*

Când m-am dus la culcare, un uragan se abătuse asupra noastră... Cu circa o oră înainte să se lumineze, Fattuh m-a strigat și m-a întrebat dacă îmi era frig. M-am trezit surprinsă din somn, am scos o mână de sub pătură și am pipăit ranița impermeabilă, care se udase de la zăpadă. „Au năvălit apele, parcă suntem pe mare”, a strigat Fattuh. Am aprins o lumânare și am văzut că zăpada se așternuse în cort într-un strat de vreo 30 de centimetri. Am săpat ca să dau de cizme și pălărie... și mi-am pus toate hainele sub raniță, ca să le păstrez la căldură... În zori, Fattuh a strâns pătura impermeabilă cu care acoperim pământul și odată cu ea cam toată zăpada adunată. Zăpada continua să se aștearnă...

Tot ce aveam în cort înțepenise de frig – fusta care ieri era jilavă acum devenise țeapănă ca o scândură, mânușile mele arătau ca două bucați de metal, iar bureții – ei bine, despre ei nu o să vă povestesc nimic – oricum, nici nu i-am folosit prea mult. Toaleta mea nu a fost o treabă prea complicată și n-a durat mult, căci mă culcasem îmbrăcată. Temperatura la răsărit a fost de -1°C și un vânt mușcător bătea cu furie dinspre vest... Ne-a luat o veșnicie să strângem corturile – cu degetele înghețate... Deșertul ud era ca o placă de sticlă, iar

cămilele alunecau și se prăbușeau mugind și icnind. Sunt animale total nepotrivite pentru a face față urgențelor...

Dintr-odată am ieșit din zona acoperită de zăpadă și totul a fost în regulă. Am urcat pe cămilă și am călărit restul zilei. Cămila e un animal încântător. O călărești cu un singur căpăstru legat lejer de partea cea mai de sus a șeii. Dacă bați ușor cămila pe grumaz, pe stânga sau pe dreapta, îi indici în ce direcție să meargă, ca s-o pornești trebuie să-ți înfigi călcăiele în crupa ei, iar dacă vrei să se așeze trebuie să o bați ușor și în mod repetat pe grumaz și să-i ordoni în același timp „Kh kh kh kh”... Șaua de cămilă, lată și moale, este atât de confortabilă, încât nu obosești niciodată. Te culcușești în ea, îți iei prânzul și privești peisajul prin ochelari...

Imediat după ce au scăpat de zăpadă, au început să sufere din lipsă de apă.

20 februarie 1911

Ieri am mers 13 ore și jumătate fără a ajunge nicăieri... Rezerva de apă s-a redus la o ceașcă, la mine în bidon... Micuța mea iapă nu a băut de două zile și a nechezat la toți oamenii întâlniți în cale... Astăzi am călărit șase ore și jumătate până să dăm la Wady Hauran de bălți făcute de ploaie...

Ramadi, 25 februarie 1911

Citeam la mine în cort, când dintr-odată am auzit niște zgomote neobișnuite și când am ieșit am văzut cum catârgiile mei se luptau cu niște tineri cu aspect de bandiți... Am intervenit iute în gâlceavă... și i-am pus capăt, căci bătaușii s-au speriat când au dat cu ochii de o europeană. Dar după ce s-au retras, Mahmud a descoperit că-i lipsea ceasul, iar Fattuh, care

tocmai se întorsese însoțit de doi oficiali guvernamentali, a văzut că un revolver fusese furat dintr-o raniță legată de șa.

* * *

Ultima și cea mai spectaculoasă expediție a lui Gertrude a avut loc în iarna 1913–1914. A pornit în călătorie la sfârșitul lui decembrie pentru a uita de relația amoroasă avută cu Dick Doughty-Wylie, care îi adusese multă suferință. Numai în cursul acestei călătorii a parcurs 1 600 de mile.

La plecarea din Damasc, 19–21 decembrie 1913

M-am întors în deșert de parcă aș fi revenit acasă; tăcerea și singurătatea te învăluie aici precum un vâl impenetrabil; nu există altă realitate decât orele lungi petrecute în șa, tremurând la ceasurile din zori și picotind la amiază, agitația ridicării taberei, discuțiile purtate în jurul focului, după cină, la o cană de cafea făcută de Muhammad, somnul mai adânc decât al oricărui om din lumea civilizată – și apoi din nou drumul. Și, ca de obicei, în această țară fără de legi te simți la fel de în siguranță și de liniștit ca acasă.

Totuși, curând nelegiuirii și-au făcut simțită prezența.

22 decembrie 1913

Un episod absurd și neplăcut ne-a întârziat astăzi. Eram pe drum de două ore, când am zărit cămile și fuioare de fum ieșind din corturi. Ne-am gândit că erau niște arabi din munții Jebel Druze (și nu ne-am înșelat)... La Dumeir încercaserăm să angajăm o călăuză din tribul arab Jebel Druze, dar fără succes – și asta ne-a costat. Dintr-odată un călăreț s-a îndreptat în galop către noi, peste câmpie, trăgând în aer în timp ce înainta... Ne-a dat ocol, strigând că suntem

dușmani, că nu aveam voie să ne apropiem de ei înarmați și pe urmă, în timp ce ne lua la țintă pe mine sau pe ceilalți, Muhammad și Ali au încercat să-l calmeze, dar în zadar. I-a cerut lui Ali să-i dea pușca și mantaua de blană, iar Ali i le-a aruncat. Între timp, alți circa 12 oameni se apropiaseră de noi, fie în galop, fie în fugă, unii dintre ei trăgând cu arma și cu toții strigând la noi, pe jumătate dezbrăcați, așa cum erau – unul dintre ei era complet gol – și cu fire negre de păr încâlcit căzându-le peste fețe. Au țipat și au țopăit în jurul nostru ca niște apucați. Unul dintre ei a prins de căpăstru cămila lui Muhammad și a scos din spatele șeii sabia ținută acolo, cu care a pornit să danseze în jurul nostru, fluturând-o în aer și lovindu-mi cămila peste grumaz pentru a o face să îngenuncheze. Pe urmă mi-au deposedat oamenii de revolvere, cartușiere și mantale. Cămila mea s-a ridicat și, cum nu puteam face altceva decât să stau liniștită și să privesc, asta am și făcut. Lucrurile nu arătau deloc bine, însă au luat o întorsătură mai bună în clipa când îngrijitorul meu de cămile, un negru, a fost recunoscut de atacatori, iar după un minut sau două câțiva șeici, care îi cunoșteau pe Ali și Muhammad, și-au făcut apariția și ne-au întâmpinat prietenește. Bunurile ne-au fost returnate...

Relatarea trimisă părinților cu privire la perioada de detenție din Ziza și la faptul că fusese obligată să absolve autoritățile turce de responsabilitățile față de ea diferă de cea adresată lui Dick Doughty-Wylie (vezi capitolul „Femeia îndrăgostită”). Ambasadorul britanic la Constantinopol, Sir Louis Mallet, o avertizase de la bun început să nu meargă la Hayyil, prevenind-o că, în cazul în care nu renunța la planurile ei, Guvernul Majestății Sale (HMG*) avea să nege orice răspundere pe care

---

* *Her Majesty's Government* (n. tr.).